

УДК 378.091:378.04
JEL: A20

Лойко Валерія Вікторівна

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та економіки,
Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3248-1585
e-mail: v.loiko@kubg.edu.ua

Лойко Дар'я Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри теоретичної та прикладної економіки
Чернігівського національного технологічного університету
м. Чернігів, Україна
ORCID ID: 0000-0002-2443-2719
e-mail: loyko_d@i.ua

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТЕНЦІЙ
ЕКОНОМІСТІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Анотація. Дана стаття є результатом наукового дослідження щодо виявлення напрямів підвищення якості формування фахових компетенцій економістів у сучасному українському університеті в умовах євроінтеграції. За сучасним українським законодавством якість освіти формується зовнішньої системою, яку підтримує МОНУ та НАЗЯВО і внутрішньою системою, яку кожний заклад вищої освіти формує самостійно. Євроінтеграційне спрямування розвитку економіки України потребує більшої автономії університетів для більш швидкого реагування на запити фахівців для ринку праці. Зовнішнє оцінювання якості освіти у вигляді щорічних рейтингів закладів вищої освіти впливає на вибір абітурієнтів та часто їх батьків щодо обрання закладу для навчання. Абітурієнти при обранні закладу вищої освіти для подальшого навчання часто користуються інформацією, отриманою у соціальних мережах. Формуючи внутрішню систему якості освіти закладу вищої освіти потрібно подбати про правдиву інформацію про університет в різних джерелах інформації. Сформована матриця SWOT-аналізу системи формування фахових компетентностей бакалаврів та магістрів з економіки дозволила виявити сильні сторони, недоліки, можливості та загрози сучасної системи якості в українських закладах вищої освіти. Виділено підсистеми зовнішнього та внутрішнього рівнів системи забезпечення якості освіти. Внутрішня система якості освіти складається із наступних підсистем: моніторингу відповідності фахової підготовки викладачів вимогам МОНУ; моніторингу якості викладання навчальних дисциплін; моніторингу набутих компетентностей студентами; моніторингу відповідності фахових компетентностей, які закладено до освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, реаліям ринку праці; стратегічного планування розвитку системи якості освіти університету. Для підсистем внутрішнього рівня системи забезпечення якості освіти підібрано відповідні сучасні інструменти, які дають можливість здійснювати якісний вимір. Перспективними напрямками підвищення рівня якості освіти в українських університетах є практико орієнтоване навчання студентів, зв'язок із роботодавцями та узгодження змісту освітньо-професійних програм із фахівцями-практиками, здійснення наукових досліджень студентами під час навчання в університеті.

Ключові слова: Україна, система освіти, якість, SWOT-аналіз, компетентності, наукові дослідження, підготовка економістів, євроінтеграція.

DOI:<http://doi.org/10.32750/2018-0207>

ВСТУП

Постановка проблеми. Підвищення рівня якості освіти є одним із ключових чинників підвищення конкурентоздатності країни. За сучасним українським

законодавством якість освіти регулюється зовнішньою системою, яка сформована Міністерством освіти та науки України (МОНУ) та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) і внутрішніми системи закладів вищої освіти, які можуть відрізнятися. Євроінтеграційний напрям розвитку економіки України потребує більшої автономії університетів для більш гнучкого реагування на потреби ринку праці. Щорічний перегляд освітніх та освітньо-наукових програм підготовки фахівців надає можливість вчасно вносити корективи у навчальні плани та підвищувати рівень якості освіти з метою більшої відповідності підготовлених фахівців вимогам ринкового середовища. Набуття міжнародного досвіду у підготовці фахівців допомагає сформувати компетентності майбутніх фахівців таким чином, щоб вони були конкурентоздатними на міжнародному ринку праці. Зважаючи на сучасні процеси глобалізації світової економіки та євроінтеграційні процеси української економіки система оцінки якості освіти при формуванні фахових компетенцій економістів потребує удосконалення та подальшого розвитку. Покращення якості освіти фахівців, зокрема економістів, в умовах євроінтеграційних процесів та програм міжнародної мобільності сприятиме зростанню конкурентоздатності майбутніх спеціалістів та підвищенню рейтингу університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розробки методичних і практичних аспектів забезпечення якості освіти у сучасних українських університетах займаються такі вчені: С. Архіпова, О. Александрова, Н. Віннікова, Т. Лукіна, О. Ляшенко, О. Локшина, В. Сафонова, Н. Задорожнюк, Т. Хлебнікова, та інші. Зважаючи на велику кількість праць, в яких розглянуто різні аспекти освітнього процесу, та враховуючи сучасні зміни при реформуванні системи забезпечення якості у закладах вищої освіти та реформування економіки країни, доцільно провести дослідження щодо ефективних напрямів забезпечення якості формування фахових компетентностей економістів у сучасному університеті.

Мета статті полягає у дослідженні стану системи якості освіти сучасного українського університету та обґрунтуванні напрямів підвищення якості формування фахових компетенцій економістів у сучасному українському університеті в умовах євроінтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією із умов конкурентоздатності закладу вищої освіти є наявність у нього внутрішньої системи якості освіти, яка відповідає сучасним вимогам національних та міжнародних стандартів. Процес створення таких систем у закладах вищої освіти відбувається повільно, що може привести до певних втрат у формуванні інтелектуального потенціалу країни. Такі втрати можуть у подальшому позначатися і рівні національної безпеки. Фахівці з економіки працюють в усіх сферах національної економіки та на всіх видах підприємств. Реформування економіки, яке триває всі роки незалежності України, вимагає від фахівців ґрунтового рівня знань. Вимоги сучасного ринку праці, який за умови євроінтеграції розширюється до країн Європейського Союзу, потребує від фахівця не тільки знань та навичок в межах спеціальності, а й сформованих особистісних та професійних компетентностей, знання іноземної мови, здатності до самоосвіти, вміння працювати в команді та продукувати нові ідеї, соціального рівня відповідальності за прийняті професійні рішення. Такі вимоги ринку праці у свою чергу потребують відповідних змін у навчальному процесі закладів вищої освіти, зокрема контролю за якістю освіти. Формування фахових компетенцій у економістів та надання сучасного рівня знань має велике значення для подальшого

розвитку економіки країни в умовах глобалізаційних викликів та євроінтеграційного розвитку економіки України. Тому формування внутрішньої системи оцінки якості формування фахових компетенцій майбутніх фахівців всіх спеціальностей і, зокрема, економістів, є важливим для забезпечення сталого розвитку економіки країни та вирішення питань економічної безпеки.

Процес оцінювання якості освіти у закладах вищої освіти триває протягом існування системи вищої освіти. Змінюються методи та інструменти оцінювання якості освіти. Змінюється саме поняття якості вищої освіти. Обираючи місце майбутнього навчання абітурієнти та їх батьки користуються інформацією зовнішньої системи оцінки якості освіти, це, зазвичай, рейтинги університетів. Проте не тільки рейтинг університету впливає на вибір абітурієнтів. Часто батьки рекомендують своїм дітям той університет, в якому вони самі отримали освіту. Абітурієнти прислуховуються і до думки старших друзів, які навчаються в тому чи іншому університеті. На вибір навчального закладу впливає і інформація, яку абітурієнти отримують у соціальних мережах. Тому, будуючи внутрішню систему якості освіти, доцільно подбати про якісну та правдиву інформацію про університет у різних інформаційних мережах.

SWOT-матриця дозволяє виділити сильні та слабкі сторони, а також можливості і загрози сучасної системи формування фахових компетенцій економістів в українських закладах вищої освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки, можливості та загрози сучасної системи формування фахових компетенцій бакалаврів та магістрів з економіки в українських закладах вищої освіти.

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (недоліки)
<ul style="list-style-type: none"> - достатній та високий рівень викладання фахових дисциплін, що надає можливість отримати студентам достатній теоретичний рівень підготовки для формування фахових компетенцій; - зацікавленість всіх учасників освітнього процесу у достовірній інформації та об'єктивних результатах процесу формування фахових компетентностей економістів; 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалі бази для проходження виробничої практики (часто процес проходження виробничої практики відбувається формально, що не надає можливості отримати студентам необхідного рівня практичних навичок для майбутньої роботи); - нестабільність сучасного ринку праці, що не надає впевненості майбутнім фахівцям у забезпеченості їх місцем роботи за фахом і отриманим рівнем кваліфікації;
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
<ul style="list-style-type: none"> - можливості дистанційного навчання та отримання додаткових знань з фахових дисциплін; - отримання досвіду навчання в зарубіжних університетах за рахунок роботи програм з міжнародного обміну та удосконалення фахових компетенцій із урахуванням міжнародного досвіду; - можливості суміщення практичної роботи та навчання у магістратурі за рахунок гнучкості графіків навчального процесу; 	<ul style="list-style-type: none"> - брак досвіду українських університетів у забезпечення власної автономії; - обмежені можливості стажування викладачів для набуття навичок викладання фахових дисциплін за світовими стандартами; - перманентні зміни законодавчо-правових актів, що регулюють діяльність закладів вищої освіти; - недостатній рівень оплати праці висококваліфікованих викладачів фахових дисциплін, що викликає відтік цих фахівців в інші галузі.

*Джерело: складено авторами за власними спостереженнями та узагальненням досвіду роботи

Система забезпечення якості освіти має два рівні оцінювання: зовнішній та внутрішній [1,2,3].

До складових зовнішньої системи оцінювання якості формування компетентностей майбутніх фахівців в українській системі вищої освіти можна віднести наступні:

- 1) формування стандартів освіти;
- 2) процедури ліцензування та акредитації освітньої діяльності;
- 3) державна атестація;
- 4) рейтингове оцінювання.

До складових внутрішньої системи оцінювання якості формування фахових компетентностей майбутніх фахівців та, зокрема, економістів відносяться наступні:

- 1) підсистема моніторингу відповідності фахової підготовки викладачів вимогам МОНУ;
- 2) підсистема моніторингу якості викладання навчальних дисциплін;
- 3) підсистема моніторингу набутих компетентностей студентами;
- 4) підсистема моніторингу відповідності фахових компетентностей, які закладено до освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, реаліям ринку праці;
- 5) підсистема стратегічного планування розвитку системи якості освіти університету.

Для виділених підсистем внутрішньої системи оцінювання якості формування фахових компетентностей майбутніх фахівців підібрано інструменти, які допомагають здійснити якісну оцінку (табл. 2).

Таблиця 2

Інструменти внутрішньої системи оцінювання якості формування фахових компетентностей майбутніх фахівців

Підсистема	Інструменти
Підсистема моніторингу відповідності фахової підготовки викладачів вимогам МОНУ.	Кадрові вимоги щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої та післядипломної освіти для осіб з вищою освітою
Підсистема моніторингу якості викладання навчальних дисциплін.	Оцінка змісту робочих навчальних програм (часто проводиться формально); перевірка наявності методичного забезпечення навчальної дисципліни,
Підсистема моніторингу набутих компетентностей студентами.	Поточні контролю знань за різними формами проведення; підсумковий контроль знань
Підсистема моніторингу відповідності фахових компетентностей, які закладено до освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, реаліям ринку праці.	Зворотній зв'язок з роботодавцями щодо якості підготовлених фахівців. Оцінювання звітів з практики.
Підсистема стратегічного планування розвитку системи якості освіти університету.	Відкриття нових освітньо-професійних та освітньо-наукових програм та закриття неконкурентоздатних освітніх програм. Розробка та своєчасне її удосконалення системи оцінки якості освітніх програм та їх відповідності запитам ринку праці.

*Джерело: складено авторами за власними спостереженнями та узагальненням досвіду роботи

До позитивної практики університетів у забезпеченні моніторингу якості формування фахових компетенцій варто віднести рецензування освітніх та освітньо-наукових програм підготовки фахівців зовнішніми рецензентами, як фахівцями інших закладів вищої освіти так і практиками.

Якість рівня підготовки сучасного фахівця залежить не тільки від суми теоретичних знань та набуття практичних навичок в період навчання, а й від можливості займатися інтелектуальною працею, а саме приймати участь у наукових заходах та публікувати наукові праці. Розвиток наукової складової є дуже важливим для підготовки майбутнього фахівця. За рахунок наукової складової в освіті економістів закладається здатність мислити інноваційно, шукати науково обґрунтовані рішення з економічних питань. Потрібно зауважити, що наукова активність студентів не є стабільною величиною із року у рік. Аналіз кількості опублікованих наукових праць студентів у збірниках матеріалів щорічних науково-практичних конференцій за практичним досвідом кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка показав наступну динаміку: 2013 р. – 120 тез доповідей; 2014 р. – 95 тез доповідей; 2015 р. – 37 тез доповідей; 2016 р. – 41 тези доповідей; 2017 р. – 69 тез доповідей; 2018 р. – 44 тези доповідей. Нестабільність динаміки публікацій результатів студентських наукових досліджень свідчить про те, що потрібно активніше залучати студентів до наукової роботи, мотивувати студентів займатися науковими дослідженнями, публікувати результати цих досліджень не тільки в українських наукових виданнях а й у міжнародних. Активне залучення студентів до наукових досліджень надасть можливість сформувати у студента систему інноваційного мислення, що є дуже важливою вимогою сучасного ринку праці.

Якість освіти у закладах вищої освіти оцінюється за певними стандартами. Виділяють 12 систем оцінки стандартів якості освіти. До міжнародних стандартів оцінки якості освіти віднесено наступні системи: ISO 9001:2015, ASIN, ABET, THE-ICE. До національних стандартів віднесено наступні: MBNQA, CAQC, AAQ, NIAD-UE, JUAA, JNEE, TEQSA, CAA [4]. Національні системи застосовують у різних країнах. Міжнародні системи можуть бути застосовано в усіх країнах. В Україні застосовують стандарт ISO 9001:2015 [5]. Цим стандартом передбачено наступні критерії досягнення якісних переваг: орієнтація на клієнта, лідерство, залучення людей, технологічний (процесний) підхід, удосконалення, прийняття рішень на основі фактичних даних, управління взаємодіями.

Переваги здійснення внутрішнього аудиту системи якості освіти очевидні. Ці переваги обумовлені триєдиним зв'язком між адміністрацією закладу вищої освіти, студентами, та роботодавцями. Існує зацікавленість керівництва університетів у отриманні об'єктивних даних щодо процесу підготовки майбутніх фахівців; зацікавленість студентів у отриманні сучасного рівня освіти; зацікавленість роботодавців у достатньому та високому рівні підготовленості майбутніх робітників для виконання своїх робочих обов'язків. Роботодавці не зацікавлені у вкладанні додаткових коштів у додаткову підготовку молодих працівників. Тому більш жорсткі умови ринку праці вимагають від майбутніх фахівців отримання більше практичних навичок при проходженні навчання у вищому навчальному закладі. Особливість підготовки фахівців з економіки обумовлена тим, що ці фахівці можуть працювати на підприємствах різної форми власності, в організаціях. Іноземних фірмах, банках, страхових та інвестиційних компаніях, відділах місцевих державних адміністрацій та інших організаціях, що вимагає від них певних знань та навичок. Безумовно, що навчальні плани підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю економіка не

можуть передбачити всього, проте склад навчальних дисциплін дозволяє студентам сформувавши основу економічних знань. Із переліку економічних спеціальностей спеціальність 051 Економіка має найбільш широкий спектр працевлаштування випускників, що вимагає від розробників освітньо-професійних програм та навчальних планів ґрунтовних знань щодо підготовки майбутніх економістів.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати проведеного дослідження дають можливість зробити наголос на те, що провідна роль у формуванні якісної системи освіти в українських закладах вищої освіти в умовах євроінтеграції належить людським чинникам, а саме: укомплектованості складу науково-педагогічних працівників, його відповідності вимогам МОНУ, достатньому рівню вмотивованості праці всіх співробітників університету, проведення наявності підрозділу якості освіти в університеті, який забезпечує проведення внутрішнього контролю системи якості освіти. Перспективними напрямками підвищення рівня якості освіти є практико орієнтоване навчання студентів, зв'язок із роботодавцями та здійснення наукових досліджень студентами під час навчання в університеті.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні чинників, які впливають на зовнішню та внутрішню системи якості освіти та оцінка їх впливу, розробка кількісних показників оцінки якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII в редакції від 01.01.2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html.
3. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України № 344/2013 від 25.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
4. Aleksandrova O., Batchenko L., Dielini M., Lavryk U. Specifics of Managing Competitiveness of Present-day University on Principles of Social Responsibility. (2018) *Naukovyi Visnyk Nacionalnogo Hirnychogo Universitetu (Scientific Bulletin of National Mining University)*. No 4. pp.157-165.
5. ДСТУ ISO 9001:2015. Системи управління якістю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>